

En omstridd bok om narkomani

Dr Bejerots recept

Det intravenösa missbruket sprider sig snabbt, varje dag passerar ett antal missbrukare kroniseringsgränsen och nya fall tillkommer i allt snabbare takt. Vad skall vi göra, frågar socialläkare *Nils Bejerot* i sin debatt- och informationsbok "*Narkotikafrågan och samhället*" (Aldus Aktuell, 480 sidor, pris 23: 50). Svaret ligger i konsten att våga föreslå och genomföra impopulära åtgärder, svarar han själv och skisserar en aktionsplan, som liksom när det gäller smittsamma sjukdomar bygger på prevention och tidig och radikal behandling med inslag av tvång. Då Bejerot tidigare i *smt* utförligt skildrat sin syn på motiveringarna för sin plan (*smt* 4/67 och 7/67) återges här endast huvudpunkterna i hans socialmedicinska program:

1. *Drogerna elimineras.* Farliga medel byts ut mot mindre farliga, och tillverkning av centralstimulantia sker endast på licens.

2. *Spridningsvägarna kontrolleras.* Fria köp av centralstimulantia och barbiturater stoppas. Stränga straff införs för att hindra illegal produktion, försäljning och innehav av narkotika. Efter dansk förebild ordnas ett centralt register över läkarnas narkotikarecept.

3. *Preventiva åtgärder* sätts in för att skydda mottagliga och riskhotade folkgrupper.

4. Narkomanier är så smittsamma och svåra sjukdomar, socialt och medicinskt sett, att samhället har rätt att med tvång se till att narkomanerna får *medicinsk behandling* under lång tid. För många missbrukare krävs långvarig personlighetsutvecklande behandling i drogfri miljö. Behandlingstvång blir ofrånkomligt. Organisationen för behandling vill Bejerot ha så här:

- a) Ett fåtal *toxikomanipolikliniker* behandlar lättare fall och sköter eftervården. Morfinister kan här få metadon och kroniska amfetaminister underhållsdos. Lindriga fall slussas vidare till normalt liv.

- b) Svårare fall placeras en—två månader på *slutna specialavdelningar* med hög personaltäthet vid psykiatriska sjukhus.

- c) *Behandlingsbyar* skapas för svårare fall i avlägsna avfolkningsbyar eller på skärgårdsöar. Den drogfria miljön nås där naturligt och vårdarrangemangen kan vara öppna och likna vanlig vardagsmiljö. Byn samlas kring ett arbete, t.ex. en liten verkstad. Byborna själva tar ansvaret genom byting och bystyrrelse. Efter kanske årslång byvistelse skall en *intensiv eftervård* ta vid, i särskilda eftervårdshem eller vid toxikomanipoliklinikerna.

- d) Trots Bejerots motstånd mot legal förskrivning av narkotika inser han att det finns människor som är obotbara. Kan de inte avstå från intravenösa injektioner och olaga befattningsmedel med narkotika, trots att de får sin dagliga långtidsverkande dos på kliniken måste de varaktigt avskiljas från det öppna samhället. För dessa ordnar man en *speciell behandlingsby*, mycket isolerad, och kontrollerar tillförseln av narkotika till dem.

Här måste klarläggas att behandlingsprogrammet upptar en ytterst liten del av Bejerots bok. Den klarlägger inledningsvis på ungefär 100 sidor begrepp och terminologi på området. Huvuddelen av boken ägnas dock åt en beskrivning av hur narkotikaepidemin uppstått och utvecklats i Sverige.

Reaktioner och opinioner

Bejerot har i sin historiska beskrivning av narkotikaepidemin flitigt citerat pressinlägg, dokument samt uttalanden i radio-TV. Han riktar skarp kritik mot åtskilliga och följaktligen har ledarskribenter och recensenter till stor del fäst sig vid den delen av hans framställning.

En av de första som "slår tillbaka" är *Läkartidningen* (7/68), som i en ledare rubricerad "Kritik utan värde" bemöter Bejerots påstående att tidningen i en "totalförvirrad semesterledare" skulle pläderat för liberal narkotikaförskrivning. Ledaren slår bara fast att den illegala narkotikahandeln måste stoppas och att man genom att ge narkomanerna stöd och vård skulle kunna bekämpa skumraskaffärerna. Bejerots historieskrivning är genom sin hatiska enögdhet utan värde. Inlägget riskerar att låsa positionerna och hämma en önskvärd utveckling mot ökad förståelse mellan olika uppfattningar. Misstag och brister måste avhjälpas med andra metoder än Bejerot använder, hävdar *Läkartidningen*, som håller med om att en del negativa inslag i narkotikadebatten finns.

Men invändningarna väger inte särskilt tungt; vi kan ju samtidigt konstatera en växande medvetenhet om problemen och ett ökat engagemang för att komma till rätta med dem — hos experterna, hos myndigheterna och hos allmänheten.

Det är odiskutabelt att RFHL på ett förtjänstfullt sätt agerat som väckarklocka i de här sammanhangen. Men visst kan man också här ha anledning att framföra kritik. Entusiasmen har ibland fått domi-

nera över sakligheten, vissa utspel har varit dåligt förberedda, olyckliga uttalanden har gjorts av organisationens ledning och uppenbarligen har det funnits brister i den inre organisation, vilken man så snabbt lyckades bygga upp och som man i dag fått att fungera på ett som det tycks tillfredsställande sätt.

"Grymma tankar"

Även *Expressen*, som också angrips av Bejerot, hävdar (10/2) att RFHL:s verksamhet varit värdefull för att fästa uppmärksamheten på den försummade narkomanvården. Missförhållandena hör till det förflutna. Det värdefulla i den överdrivet polemiska boken ligger i försöken att systematisera olika giftmissbruk. Bejerot tycks med sina konservativa betraktelsesätt vilja binda narkomanvården i samma polisiära tvång som hittills kännetecknat alkoholistvården, skriver tidningen.

I stället bör givetvis samordningen ske efter de riktlinjer som nu börjar urskiljas för nykterhetsvården: Humanisering och mera tonvikt på en öppen medicinsk behandling, som så litet som möjligt isolerar patienterna från den samhällsmiljö som man vill rädda dem tillbaka till.

Varken förslagen om isolerade knarkbyar eller den personligt bittra uppgörelsen med RFHL kan föra den svåra narkomanvårdsdebatten vidare, menar *Expressen*, som utdömer förslaget om avgiftningsbyar respektive isolering för de obotliga som verklighetsfrämmande och grymma tankar.

Tidningen *Dagen* (10/2) aktar sig för att ta parti för någon part i det kontroversiella målet men försvarar Bejerot mot kritiker, som sagt att han förlitat sig för mycket på en del narkomaners berättelser inför polisen. Boken kallas ett välkommet debattinlägg.

Det är möjligt att förf. i sin ohämmade iver att söka få rättsida på problemet slår över och bevisar för mycket, men på hans sakkunskap och praktiska erfarenhet behöver man inte tvivla. Hans kritiker kan naturligtvis inte tillnärmelsevis på detta område tävla med honom.

Avslutningsvis konstaterar *Dagen* att narkotikafrågan kommit att skymma undan den långt allvarligare och socialt ännu mera svårlösta alkoholfrågan. Kunde man inte tänka sig att den svenska läkarkåren började ägna sig också åt den och inte nöja sig med att låta initiativet stanna hos nykterhetsrörelsen?

"Utredning krävs"

En rad tidningar ställer, efter att ha kommenterat avslöjandena om den fria förskrivningen av narkotika, frågan: Hur kunde det ske? *Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning* (9/2) låter frågan gå vidare till dem

som har att hålla uppsikt över statliga myndigheters görande och låtande: Medicinalstyrelsen har spelat en mycket märklig roll i sammanhanget. Omständigheterna ropar på en närmare utredning.

Till samma slutsats kommer bl.a. *Bohusläningen* (10/2) och anser att frågan om experimentet bör föras vidare till juridiskt forum för prövning. Även *Uppsala Nya Tidning* (10/2) är inne på en liknande tankegång men tar främst upp de anmärkningar Bejerot riktar mot massmedia och frågar sig om massmedia motsvarar de krav på saklighet i informationen och kritisk sans i bedömningen som allmänheten har rätt att ställa.

Missgrepp och felbedömningar kan göras och UNT har också hört till dem, som till en början lät sig påverkas av den smarta och intensiva kampanj, som kan detaljstuderas i Bejerots bok. Men ett särskilt ansvar måste falla på de tidningar, som mer eller mindre medvetet ställt sig till förfogande som pådrivare. Tyngst faller dock ansvaret på Sveriges radio med dess särställning och speciella förpliktelser.

Tidningen kritiserar liksom Bejerot TV:s partiskhet i den stora narkotikaserien och de mystiska klipp som gjordes i en del inlägg där.

Dr Bejerot ger sitt angrepp en generell syftning när han kräver "ett slut på dessa lobbymetoder, där en handfull beskäftiga personer genom dold och för den ansvariga ledningen okänd infiltration i massmedia och genom ihärdig utbasunerung av allmänna patetiska fraser och i sak grovt förenklade eller i grunden helt oriktiga uppgifter skall driva fackmännen till tystnad och myndigheterna till förvirring". Samt — vill man tillägga — de tanklösa och opportunistiska till medlöperi.

"Draksådd"

Ur opinionsbildningssociologisk synpunkt är påtryckningsgruppens verksamhet extremt intressant. Hur kunde det ske att en liten flock i dessa frågor särskilt okunniga personer på kort tid lade under sig nästan hela tredje statsmakten inklusive radio och TV, frågar psykiatriprofessorn *Hans Forssman*, som i *Handelstidningen* (9/2) prisar Bejerots verk för dess klarläggande både av de grundläggande fakta om narkomanibegreppet, giftberoendet, historik och farmakologi. Boken är lättläst intill att vara spännande. Bejerot skriver inte bara fränt utan också livligt och effektivt. Han be-tecknar det skedda som den sannolikt största medicinska skandalen vi haft i detta land. Det är inte mycket att pruta på det omdömet, skriver professor Forssman, som rubricerar sin anmälan "Draksådd. Den kusliga historien om ett experiment med narkotika."

Recensenten erinrar om hur "narkomaniframjandet" vid årsskiftet 1965—66 satte sig till rätta i Kungliga medicinalstyrelsens fåtöljer, hur generaldirektör Engel

gång på gång sade att den fria förskrivningen inte kunde få fortsätta. Men fortsatte gjorde det, tills en 17-årig flicka dog genom de sprutor hon fick av en familj av Ahström-patienter som hade en sannskylldig narkotika-bar i sitt hem. Det forsade och rann ut narkotika till svarta börsen som om man fyllt vatten i en spånkorg, skriver professor Forssman.

De som varnade medicinalstyrelsen för detta vådliga och landsskadliga experiment skälldes för reaktionära. Den politiska terminologien användes ej av en slump. Det gick raka kanaler mellan kampanjgruppen narkomani-främjandet och den nya tokvästern. Hela jargongen om psykedeliska droger, flirten med fri försäljning av haschisch o.s.v. drevs ofta hårt i dessa kretsar. Mot bakgrunden till att rörelsen har sina ideologiska rötter i USA och till den i narkotika-frågor mycket rigorösa inställningen i Sovjetunionen och Kina är denna politisering av en medicinsk sakfråga onekligen både intressant och förbryllande.

Bejerot skriver med lågande kinder och riktar dråpliga hugg men det är värt att komma ihåg att Bejerot är den som hela tiden sett klart och som visat ett utomordentligt moraliskt mod att gå på tvärs mot den genom kampanjgruppens åtgärder nästan enhälliga opinionen. Slutligen erinrar professor Forssman om resultatet av draksådden: en stor skara unga människor har skadats svårt, det kommer att ta år innan epidemin stoppats och behandlingsmöjligheterna är blygsamma.

Vi har också fått ett ytterst farligt smygande tal, icke minst bland människor som vill kalla sig intellektuella, ett tal om vissa narkotika som oskyldiga, ett löjligt snack, som det också kan ta år att utrota. Det hemska är att kampanjgruppen lyckats dra med vissa äldre läkare men också vissa medicine kandidater och andra i dessa spridningskretsar för den psykologiska smittan.

Professor Forssman tar inte ställning till de praktiska arrangemang som Bejerot föreslår för behandling av narkomaner, men han kallar Bejerots social-medicenska modell för narkomaniens epidemiologiska mekanismer mycket välformulerad.

"Han har misslyckats"

Bejerot har misslyckats både med att återföra debatten till en saklig och konstruktiv nivå och att samla de viktigaste och mest grundläggande erfarenheterna från olika ämnesområden, tycker *Kettil Bruun* i Dagens Nyheter (9/2). Historiekrivningen är av ringa allmänt och principiellt intresse. Visserligen publiceras enskilda viktiga dokument in extenso, men i övrigt är aggressionerna mot enskilda personer så häftiga att läsarens tilltro till författarens objektivitet sjunker under pari. Bejerots fempunktsplan (mot epidemien) är allt annat än invändningsfri.

För det första är programmet allmänt hållet och diskuteras inte mot bakgrunden av den svenska narkomanvårdskommitténs rekommendationer. För det andra framgår det inte om programmet skall tillämpas på alla "epidemier" . . . För det tredje är parallellen till epidemier bestickande, men farlig. Det är en klar skillnad mellan den "smitta" som förmedlas av bakterier och den som innebär att ett nytt mode och beteendemönster vinner genklang. I det förra fallet är isoleringsindikationen klar, i det senare ytterst tveksam — hänvisningen till behovet av behandling upp till fem år utan garanti för effektivitet minskar sannerligen inte tveksamheten (sid 424). Den fjärde invändningen sammanhänger med den föregående såtillvida att Bejerot försummat viktiga sociologiska synvinklar vid utformningen av programmet.

Förvisso finns det guldgruv i boken, men för den icke initierade är det omöjligt att vaska fram dem, konstaterar *Kettil Bruun*.

"En riktig väg"

Det finns stort behov av sakkunnig orientering på området och man måste hälsa med glädje, att det nu kommit ett översiktligt, lättläst och sakkunnigt arbete på området, skriver dr *Gustaf Myhrman* i sin anmälan i Svenska Dagbladet (17/2). Han ger Bejerot rätt i den hårda kritiken mot "draksådden", men uppgörelsen med kampanjgruppens tillskyndare och medlöpare har tagit bort intresset från det som måste anses viktigare, nämligen den sakliga redogörelsen för giftberoendets natur och medel och programmet för en kamp mot missbruket. Dr *Myhrman* betonar dock att boken ger lättfattlig orientering i denna fråga.

Det kan givetvis komma att råda delade meningar rörande programmets detaljer och utförande, men det torde i stort sett motsvara en social-mediskt riktig väg och motsvarar för övrigt den av erfarenhet tillämpade vägen vid bekämpandet av alkoholismen, som i fråga om utbredning och betydelse för svenska folkets hälsa ännu är ofantligt mycket allvarligare än narkotikaproblemet, slutar *Gustaf Myhrman*.

"Befarar han får rätt"

Helt vågar man inte förlita sig på dr Bejerot, (tycker Sydsvenska Dagbladets recensent *Christian von Scheele* (9/2).

Att associera folkstormen i narkotikafrågan till McCarthy — som det faller honom in — är ju inte bara genant, det är att riskera sin trovärdighet. Och det är onekligen planlöst i en situation då Bejerot har utsikter att vinna gehör för sina synpunkter på narkotikabekämpning.

De synpunkterna överensstämmer i stort med narkomanvårdskommitténs med det väsentliga tillägget att Bejerot klart förespråkar tvångsåtgärder. Det är att befara att han visar sig ha rätt här också, skriver *von Scheele*.